

«Книголюб» - бібліотечно-бібліографічний часопис, орган Українського товариства прихильників книги в Празі. Виходив протягом 1927 - 1932 рр. ротاپринтним способом за редакцією вченого-педагога і книгознавця С.Сірополка. «Вивчення долі української книги від найдавніших часів до сучасного моменту й становить завдання нашого органу «Книголюб», - констатовалося в статті «Від редакції». Навколо видання гуртувалися українські вчені зарубіжжя (Д.Антонович, В.Січинський, Д.Чижевський, В.Біднов, Л.Биковський, Є.Вировий та ін.), деякі книгознавці Чехословаччини (Ладіслав Жівни та ін.).

Основну роль у виданні відіграв С.Сірополко, який опублікував тут розвідки «Книгознавство в Галичині», «Видавниче товариство «Зірка» в Кам'янці на Поділлі», комплектував номери журналу, редагував матеріали. Серед інших особливо важливими й цінними є публікація В.Сімовича («Таборові видання під час світової війни», «Бібліографія творів О.Кобилянської»), В.Біднова («Релігійні видання на Україні в 1917-1919 роках»), Д.Зленка («Празькі видання Скорини»), Є.Вирового («Як російська добровольча армія нищила на Україні українські книжки»), Д.Чижевського («Філософська література українською мовою за роки 1920-1926») та ін. Журнал тримав у полі зору видавничу справу як на західно- так і на східноукраїнських землях, у діаспорі, друкував статті й дослідження про історію книжкових раритетів, видавничих центрів.

Часопис містив хроніку діяльності товариства, органом якого був, подавав бібліографічні огляди нових книжкових видань, інформацію про зарубіжні бібліофільські угруповання, мав розділ «Miscellanea».

Скромний зовнішнім виглядом, але багатий змістом, розмаїттям опублікованих матеріалів, «Книголюб» є цінним джерелом для вивчення історії книгодрукування в Україні.

Федір Погребенник

Наталія Солонська

LESERFRUECHTE* і ДМИТРО ЧИЖЕВСЬКИЙ

Висвітлюється тема: Д.Чижевський і книга на основі архівних матеріалів, виявлених автором, які здебільшого вперше вводяться в науковий обіг, простежується ставлення цього вченого до книги, до формування бібліотеки.

У журналі «Книголюб» (кн.3/4, Прага, 1928 р.) було надруковано статтю «До психології читача та читання» вченого зі світовим ім'ям Дмитра Чижевського (1894 - 1977), а в 1931 р. (кн.3/4, річник 5) - його ж матеріал «Із завдань славистичних бібліотек». Ці публікації не втратили своєї актуальності й донині і становлять безперечний інтерес для сучасних дослідників-бібліотекознавців. Повного комплексу часопису «Книголюб» сьогодні не мають навіть найбільші книгозбірні України (за винятком хіба що Львівської наукової бібліотеки ім.В.Стефаніка). Ми ж скористалися люб'язно наданою редакції журналу «Бібліотечний вісник» ксерокопією з колекції відомого київського бібліомана М.Грузова.

Але чому Д.Чижевський звернувся до проблем, які, здавалося б, не входили в коло його наукових інтересів, - книгознавства, бібліотекознавства? І чи було це звернення випадковим? Спробуємо відповісти на ці питання.

Дмитро Іванович Чижевський народився 1894 р. в дворянській родині в м.Олександрія (теперішня Кірово-

градщина). Батьки мали солідну бібліотеку з рідкісними книгами, зокрема з природознавства, економіки, політики, історії. Замолоду Чижевський відрізнявся радикальними поглядами. Освіту здобував у Петербурзькому, Київському, Гейдельберзькому та Фрайбурзькому університетах. У 28 років, перед тим, як мав обійняти посаду професора в Київському університеті, змушений був емігрувати, оскільки почалися гоніння на інтелігенцію, особливо на філософів.

П'ять років він, учень Ясперса, Ріккерта, Кронера, Хайдеггера та інших відомих учених, викладав в Українському педагогічному інституті в Празі, згодом - в Українському вільному університеті (Відень - Мюнхен), університетах Галле, Марбурга та інших міст Німеччини. Він - член Академії наук у Гейдельберзі й Хорватської АН (Загреб) та інших, президент Товариства славистів (Німеччина), голова багатьох міжнародних з'їздів славистів.

Перу дослідника належать понад 900 праць («Гегель у Росії» (одержав за неї докторський ступінь), «Філософія на Україні», «Сковорода» (монографія), «Нариси історії філософії на Україні», «Філософія Г.С.Сковороди», «Історія української літератури», «Історія руської літератури до епохи барокко», «Порівняльна історія слов'янських куль-

* Плоди читання

© Погребенник Федір Петрович, Київ, 1996
© Солонська Наталія Гаврилівна, Київ, 1996

тур», численні статті в наукових журналах, конспекти з логіки, хрестоматія з грецької філософії тощо). Редагував такі наукові видання, як: «Slavische Propylaen» (150 томів), «Forum - Slavicum» (45 томів), «Sudostforschungen», «Herigs der neueren Sprachen und Literaturen», «Zeitschrift fuer Slavische Philologie» (у ньому Дмитро Іванович вів рубрику «Leserfruechte» («Плоди читання»), яку науковці вважають своєрідною енциклопедією славістики, та ін.). У 30-х роках у бібліотеці Галле Чижевський знайшов невідомі до того часу рукописи великого письменника й педагога Я.А.Коменського і з часом видав його твори.

Панас Феденко, професор історії Українського вільного університету, автор численних історичних праць дивується, де «брав він (Чижевський) час і енергію на читання та писання книг і статей різними мовами, на редагування міжнародних журналів, присвячених новим мовам і літературам, на рецензії нових видань, на передмови до передруків творів письменників з різних слов'янських літератур».

Д.Чижевський мав колосальну ерудицію, феноменальну пам'ять, відрізнявся витонченою оригінальністю мислення. Аудиторії, в яких читав лекції, завжди були переповнені. Співпрацював з багатьма науковими товариствами, про що свідчать архівні джерела:

«Подєбради, дня 26 квітня, 1926 р.

*До В.П. (високоповажного пана. - Н.С.)
Д.Чижевського*

Серед лекторського персоналу Української Господарської Академії в Подєбрадах зорганізувалось на початку сього 1926 р. Видавниче Товариство «Українська Книга», яке передовсім має своїм завданням поповнити існуючі у нас прогалини в обсягу наукової і науково-популярної літератури. Маюче таке головне завдання, видавництво «Українська книга» не виключає разом з тим видання цінних книжок і з інших галузей - красного письменства, мемуарної літератури, дитячих книжок тощо.

Приступаючи до переведення намічених планів в життя, видавництво потребувало би мати докладні відомості про те, які твори могли би бути передані до видання йому окремими авторами. З огляду на це, Рада Товариства прохає Вас не відмовити подати в можливо найближчому часі такі відомості: 1) чи маєте Ви виготовлені до друку оригінальні твори, які би ви хотіли видати; їх заголовки, їх розмір; для категорій яких читачів вони призначені; 2) чи маєте виготовлені до друку переклади і які саме; 3) чи не могли б Ви запропонувати або рекомендувати виготовлення якогось перекладу і якого саме.

Коли би запропонований Вами матеріал при сучасних умовах книжкового ринку і стану видавництва оказалось би доцільним та можливим видати, ми дозволимо звернутися до Вас ще раз в справі вияснення гонорарних та інших умов видання. З пошаною (підпис нерозбірливий)¹.

Ось управа Українського товариства прихильників книги (УТПК) повідомляє Чижевського про чергові загальні збори з таким порядком дня: 1. Доповідь Є.Вирового «Українські видання в Америці». 2. В.Січинського «Книжна графіка П.Ковжуна».

Перед загальними зборами улаштовувалися обов'язкові

виставки нового українського друку, а також українських видань в Америці. На іншому засіданні УТПК було проведено дискусію з приводу доповіді Д.Чижевського «Книжка як об'єкт філософського дослідження». (Звичайно, ми б хотіли теж ознайомити наших читачів з цією доповіддю вченого, але його архів знаходиться за кордоном і доступу до нього ми не маємо).

Рахується з думкою Чижевського і президія Бібліографічної комісії при УТПК². Голова Української комісії при Міжнародному з'їзді бібліотекарів і приятелів книги в Празі Д.Антонович звертається до Д.Чижевського з таким листом:

«Маю за честь просити Вас прибути на нараду Української комісії з членів Міжнародного Бібліографічного з'їзду у неділю, дня 27 червня о годині 10 перед полуднем в помешканню канцелярії Українського університету, Прага, 11, Штеканська, 49.

Порядок дня: 1) Справа об'єднання бібліографів; 2) Організація бібліографічного органу; 3) Участь української делегації в міжнародному з'їзді; <...> 9) Вільні внески»³.

Про те, якою мірою Чижевський був ознайомлений зі справами української книги свідчить також лист, в якому доцент Д.Шешко (березень 1926, Прага) за дорученням професорів Українського університету в Празі Д.Антоновича та О.Лотоцького, Комісії для організації в Празі виставки міжнародної книги запрошує Дмитра Івановича на засідання української секції цієї Комісії⁴.

З приводу цієї ж виставки просить вченого бути на співбесіді й редакція «Славянской книги»⁵.

З вул. Оссолінського, 8 (Львів) до Д.Чижевського 27 жовтня 1927 р. надходить такий лист: «Товариство «Взаїмна поміч українського вчительства» розпочинає з початком 1928-го року кварталне (3-х місячне) видавництво: «Педагогічна Бібліотека». Призначене воно для популяризації педагогічних наук серед вчительства, головню народного. Підпис: Іван Ющишин»⁶.

Отже, звернення Чижевського до книжково-бібліотечної тематики - то одна з граней його наукової діяльності, інтелектуального життя. А наскільки виняткового значення він надавав книзі можна судити хоча б з того, що суми, які витрачалися на книги для бібліотеки Слов'янського інституту (Гейдельберг), директором якого був Дмитро Іванович, набагато перевищували бюджет установи. Банки позичали гроші відомому вченому без усяких застав. Це не дивно: за кордоном звання професора важить набагато більше, ніж будь-який банківський документ.

Про нього, одного з найвидатніших славістів нашого часу, польський письменник Анджей Вінценз писав: «Між творцями української науки, що діяли за правилом - sine ira et studio, - Михайлом Максимовичем, Володимиром Антоновичем, Михайлом Драгомановим, Іваном Франком, Михайлом Грушевським, ім'я Дмитра Чижевського залишиться в пошані, поки живе українська наука та її культура».

Сподіваємося, що ця публікація сприятиме виявленню нових архівних матеріалів, рукописів, маловідомих творів Дмитра Чижевського, який, на думку А.Вінценза, зробив за повоєнні роки для української літератури більше, ніж хто-небудь інший.

² Там само. - С. 95.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Там само, од. зб. 858.

⁶ Там само. - С.121.

¹Центральний державний архів органів влади та управління України (далі - ЦДАОВУ), ф. 4465, оп.1, од. зб. 857, с.92.